

ПСЕВДОМОРФОЗА ЯК КОНЦЕПЦІЯ НА ПОЯСНЕННЯ ІДЕОЛОГІЧНИХ ВИКЛИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА МІЖНАРОДНОЇ ПОЛІТИКИ У ПОСТІНФОРМАЦІЙНУ ЕПОХУ

PSEUDOMORPHOSIS AS A CONCEPT FOR EXPLAINING IDEOLOGICAL CHALLENGES FOR NATIONAL AND INTERNATIONAL POLITICS IN POSTINFORMATION AGE

Яковлєв М.В.,

*кандидат політичних наук, доцент,
завідувач кафедри міжнародних відносин,
керівник*

НОЦ «Школа політичної аналітики»

Національного університету «Києво-Могилянська академія»

У статті на основі модифікації визначення псевдоморфози, початково запропонованого О. Шпенглером поняття, запозиченого з мінералогії, розглядаються ідеологічні виклики національній та міжнародній безпеці. Зокрема на основі сучасних публікацій німецьких авторів Р. Пфістера, П. Кьопфа, З. Рамадані, Ю. Ніда-Рюмеліна, в яких вони критикують сучасні суспільно-політичні тренди у США і вказують на загрозові для демократії тенденції культури скасування (англ. cancel culture) та воукізму (англ. wokeism, інший варіант терміну – wokery), у статті робиться припущення, що за умов переходу людства до нової доби, яку деякі мислителі і науковці вже охрестили постінформаційною [9], поставатимуть псевдоморфози як заміна складових системи без зміни її форми, а також заповнення пустот, які всередині цих структур виникають. Прикладами таких системних заміщень можуть бути гучні протести, особливо у соціальних мережах та з використанням новітніх комунікаційних технологій, з суворими засудженнями-скасуваннями різних людей за їхні висловлювання у теперішньому чи минулому, замість відкритої дискусії щодо цінностей та моральних орієнтирів чи навіть замість неупереджених розслідувань дій цих осіб, якщо вони є підозрюваними в якихось правопорушеннях. Однією з ознак переходу від постмодерну до наступної за ним доби деякі мислителі вважають можливе повернення до метанаративів, наявність яких була ознакою доби модерну. Оскільки розглянуті у статті тренди є у політичному розумінні лівими і відтак представляють сучасний марксизм як особливий метанаратив, можна стверджувати, що припущення про ренесанс метанаративів у наступну за постмодерном добу (і, відповідно, у постінформаційному суспільстві) може відповідати дійсності. У статті доводиться, що в умовах, коли міжнародні організації неспроможні проактивно й ефективно запобігати збройним конфліктам і стримувати диктаторів, вакуум безпеки заповнюватимуть групи активістів і популісти, а їхніми методами, замість доказових підходів до розробки політики, можуть бути фейкові новини, дезінформація та інші способи маніпулювання громадською думкою. Також у статті вказується на те, що вироблення стійкості до таких ідеологічних трендів потребує розуміння їхньої природи, але також і готовність протидіяти і запобігати їхнім негативним наслідкам.

Ключові слова: постінформаційне суспільство, концептосфера політики, концептологія, міжнародні відносини, політичні ідеології, культура скасування, воукізм, протидія дезінформації.

Based on the modification of the concept of pseudomorphosis, that was original introduced into humanities and social sciences by Oswald Spengler (who, in turn, borrow this term from mineralogy), this article presents a discussion of how contemporary ideological challenges have their impact on national and international politics. Based on the recent publications by the German authors R. Pfister, P. Köpf, J. Nida-Rümelin, in which they criticize the recent radical social and political trends in the USA and point out the threats cancel culture and wokeism (or wokery) pose to democracy, it is suggested in this article that under the condition of transit to a new age that some thinkers have already dubbed postinformation age, pseudomorphoses will emerge. They will be able to replace the components of a system without changing its form, and they will fill in the gaps and voids in it. Examples of such voids and efforts to replace them can be found in demonstrations and loud protests that also take place in social networks and social media with the use of modern communication technologies. By accusing and canceling people online for what they do or say now or for what they did or said in the past, an open discussion about values and moral judgements is replaced by accusations that can lead to dramatic consequences. Even in the cases when such people are accused of unlawful behavior, instead of unbiased investigation they are just canceled without being able to defend themselves. Some contemporary thinkers believe that metanarratives, that were one of the key characteristics of modernity, are emerging again and some claim that their re-appearance is an indicator of our transition to post-postmodernity. Since the social and cultural trends outlined in this article are politically leftist and thus represent (post)modern Marxism as an example of a (meta)narrative, it can be suggested that an assumption that metanarratives will have their renaissance in the age to follow postmodernity (in the postinformation society) can be a valid one. It is claimed in this article that an inability to act proactively, prevent armed conflicts and deter dictators, creates a void in international security architecture. This void is being filled by the actions of radical activist groups and populists, and their means of achieving political goals are contrary to those that are required by an evidence-based policymaking: fake news, disinformation and manipulation of public opinion. This article suggests that in order to develop a special type of resistant and to able to react to challenges of current ideological trends, it is important to understand its genesis logic.

Key words: postinformation society, politics' concepts' sphere, study of concepts, international relations, political ideologies, cancel culture, wokeism, combating disinformation.

Вступ і постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасний світ позначається багатьма викликами, бурхливими подіями, неочікуваними ідеологічними дискусіями, а подекуди – справді дивними інцидентами. Дивлячись на фотографії публічних акцій у Європі та Північній Америці, на яких маніфестанти несуть плакати з написами, в стилі «ЛГБТ підтримує Палестину», виникає відчуття, що якимось не зовсім адекватним чином відбувається переплетення різних світоглядів та ідеологій. Звісно, у такому контексті можна просто заявити про якесь шаленство чи безумство. Як відомо, свою книжку-хроніку «останніх п'ятнадцяти років Радянського Союзу – періоду, впродовж якого радянська система почала загинувати та зрештою зазнала краху» [8, с. 9] журналіст Девід Саттер назвав «Добою безумства» [8]. Чи справді ми зараз переживаємо якусь нову «добу безумства», на тлі війни, атаки терористів, в якій основним трендом є втрата здатності розмежування між добром чи злом?

Український філософ Тарас Лютий у своїй науково-публіцистичній розвідці «Корабель шаленців. Нариси з культури несамовитості, глупоти і безрозсудства», що вийшла 2017 р., пише про особливий стан «незворушного спокою», до якого тяжіли епікурейці зі скептиками, та про «байдужість», якої прагли стоїки, що означало «не якусь там душевну млявість, а тривку невіддатливості пожаданням, [стан який] протиставлявся нестійкості духу, за якого поведінка людини обумовлювалася пристрастями» [4, с. 33]. З одного боку, цілком благородно плекати таку стійкість духу, але при цьому важливо не вдаватися до апатії чи байдужості до того, що відбувається у світі, в якому поведінка багатьох дедалі більше обумовлюється пристрастями, які можуть виснажувати і призводити до «душевної млявості», як це влучно сформулював Т. Лютий. Для того, щоб не впадати у пастку простого рішення і називати незбагненні (на перший погляд) події сучасності «безумством», і щоб виробити особливий стан незворушного спокою, необхідно ретельніше поглянути на передумови таких подій і, можливо, спробувати назвати для себе те, що відбувається.

Мета статті: на прикладі можливостей застосування концепту *псевдоморфози*, виокремити сучасні ідеологічні тренди, що можуть впливати на національну та міжнародну політику. При цьому слід зауважити, що в цій статті термін О. Шпенглера буде переосмислений в контексті, що відрізняється від його авторського прочитання псевдоморфози.

Виклад основного матеріалу. Згідно з Інформаційно-освітньою системою «Геологічний словник: відкритий навчально-науковий веб-ресурс» псевдоморфози «в мінералогії [курсив оригіналу] індивіди, що мають зовнішню форму, яка не від-

повідає їх речовині (є для неї чужою). Утворюються шляхом заповнення пустот, що залишилися від раніше існуючих та в подальшому вилугованих мінералів іншого складу, а також шляхом хімічного заміщення первинних мінералів при збереженні їх зовнішньої форми» [6]. Неозброєним оком видно, що це поняття має в собі великий потенціал до застосування не лише у мінералогії, тож виключно питання часу було те, коли його на озброєння візьмуть гумантарії та суспільствознавці. Термін «псевдоморфоза» у гуманітарні та соціальні науки впровадив відомий німецький мислитель Освальд Шпенглер, завдяки праці якого про занепад Заходу дискусії про те, куди прямує західна цивілізація, набули нових сенсів [21]. О. Шпенглер за допомогою цього запозиченого з геології поняття описував ситуацію, в якій одна культура тяжіє на іншою так, що та вимушена її прийняти, і результат цього процесу є своєрідним пригніченням однієї культури іншою, особливо у випадку, коли їхній рівень розвитку – різний, як наслідок – старі культури уподібнюються молодим, але в деяких аспектах – більш прогресивним. У сучасних публікаціях «псевдоморфоза» застосовується до різних явищ: сербський дослідник С. Гаїч використовує його для розгляду проблем сербської ідентичності [3], у виданні *Forbes* можна ознайомитися зі статтею про Дж. Ретанса про «цифрову екосистему як псевдоморфозу» [18], і, ближче до тематики міжнародних відносин, в одному з розділів ґрунтовної колективної праці про Тайвань йдеться про «псевдоморфозу суверенного Тайваню» в історичному розрізі [20].

У контексті цієї розвідки пропонується розглянути псевдоморфозу не лише у шпенглерівському розумінні тиску культур різного рівня одна на одну, а повернутися до його значенні в геології і взяти до уваги феномен заміщення одних складових в межах структури на інші. Також ключовим питанням для подальших досліджень може бути причина появи таких прогалін, передовсім ідеологічних, які заповнюються новими смислами і проявляються у вигляді гострих ідеологічних протистоянь. За метафору можна взяти біоморфози, відомі нам у вигляді скам'янілостей, які зберігають свою форму, але першопочаткові складники яких були замінені на інші. Звісно, у такому метафоричному викладі можна піти далі і подумати над тим, чи у суспільствознавчому розрізі можна говорити про більшу стійкість чи «довговічність» складників, які в рослинах чи тваринах замінили «живу матерію» на мінерали (у випадку явища біоморфози), однак така радше фантастична тема може привести нас до розгляду питань штучного інтелекту, «повстання машин» та іншого.

Перед тим, як перейти до розгляду ідеологічних трендів сучасності, неможливо оминати проблему дезінформації, пропаганди, фейків. Хоча обсяг цієї

статті не дозволить навіть побіжно окреслити ключові проблеми цих явищ, варто помістити їх у ширший контекст розгляду, щоб зрозуміти, в якому середовищі ідеологічні тренди сучасності поширюються світом. Відомий американський історик Тімоті Снайдер пише: «неминучість і вічність мають особливий стиль пропаганди. Неминучість влітає факти у павутиння добробуту. Політики вічності заглушують факти, аби знецінити те, що люди в інших країнах справді вільніші й багатші, та висміяти ідею, що реформи можна впроваджувати, ґрунтуючись на знаннях» [7, с. 17]. У цьому красивому й насиченому висловлюванні йдеться не лише безпосередньо про пропаганду, але й про те, що заглушення факти і знецінення досягнень розвинених, демократичних країн є тим шляхом, яким крокують недемократичні режими сучасності. З іншого боку, у «павутиння добробуту», як влучно сформулював Т. Снайдер, у країнах установлених демократій також влітаються несумісні з демократичними практиками явища, що їм буде присвячено увагу далі.

У своїй статті, присвяченій тому, як неправдиві новини у Болгарії впливають на сприйняття проблем біженців болгарським суспільством, дослідниця Светла Александрова у ключових словах публікації виокремлює «соціальну кіберстійкість» (болг. социална кибер устойчивост), яке потім, на жаль, безпосередньо в такому формулюванні у самому тексті не згадується [1, с. 159]. Вочевидь, в умовах потужного інформаційного потоку та впливу інформаційної навали на людини, з урахуванням можливостей новітніх технологій не лише активно й адресно поширювати фейки, але й продукувати їх, така форма стійкості вочевидь набуває дедалі більшої актуальності. Саме поняття «соціальна кіберстійкість» вказує на потребу осмислення того, від чого і як має себе захищати суспільство сьогодні і які виклики стоять перед ним у майбутньому. Якщо говорити у контексті псевдоморфози, то пустоти, що виникають у структурах як на національному рівні держав, так і на рівні міжнародної спільноти, і які породжені потребою в інформації задля прийняття рішень, заповнюються викривленим сприйняттям дійсності. Група данських науковців у своїй статті 2018 р. розглядають те, яку роль інформація та дезінформація займають у процесі ухвалення політичних рішень, виходячи з тези, озвученої на самому початку статті, що функціонуюча демократія, як ми її знаємо, є такою, що спирається на знання, для чого вони використовують словосполучення «заснована на знанні демократія» (дан. et vidensbaseret demokrati) [16, с. 8]. У випадку постінформаційного суспільства та посилення політичних трендів, про які йтиметься далі, виходячи з припущення, що демократія потребує знання для ухвалення рішення, в умовах вихолощення

самого знання або його відсутності, дезінформація, фейки, маніпуляції мають хороші шанси (а подекуди навіть й успішні приклади) на заміщення собою необхідного для ухвалення рішень знання. Українські дослідники О. Брусилевич та А. Филипович пишуть: «скептичне ставлення до можливості існування абсолютної істини згодом призводить до критичного ставлення до істини як такої. Як результат, ми опиняємося у світі, де існує багато істин, які базуються на особистому досвіді та емоціях конкретної особи чи окремих етнічних, соціальних, конфесійних груп» [2, с. 24]. За умов вихідного припущення про те, що у світі існує багато «різних істин» і на хвилі посилення скептичного ставлення до самої можливості існування істинного, достовірного знання, фейки та дезінформація справді здобувають для себе нові можливості.

Скептичне ставлення до можливості існування істини і припущення про те, що «істин» може бути декілька, а факти можуть бути «альтернативними», як колись казав Д. Трамп, прийнято вважати однією з ознак постмодерної доби. Обсяги цього матеріалу не дозволяють детально розглянути тренди постмодернізму, проте варто зауважити, що серед мислителів сучасності вже розглядається питання про перехід від постмодерну до нової доби метамодерну чи пост-постмодерну [22], однією з ознак як цього переходу так, і нової доби є можливе повернення до метанаративів, однак у дещо інших формах [22]. У контексті розгляду цієї статті можна припустити, що маніфестації, на яких представники ЛГТБК+ спільноти чи активісти радикального лівого ідеологічного спектру підтримують Хамас і засуджують дії Ізраїлю у секторі Гази після терористичного нападу Хамасу на початку листопада 2023 р., є проявом або пошуків таких метанаративів для нової доби, чи повернення до метанаративів минулого (приміром, до марксизму). Відтак, ці міркування підводять нас до можливості розгляду трендів нашого часу, які вказують на важливі ідеологічні протистояння та доводять, що припущення про своєрідний ренесанс метанаративів має під собою підґрунтя.

Виділення невирішених раніше аспектів псевдоморфози у національній та міжнародній політиці. Німецький журналіст видання *Spiegel* Рене Пфістер у книзі 2023 р. рефлексує свій багаторічний досвід роботи у США. Книжка має промовисту назву: «Неправильне слово. Як нова ліва ідеологія з Америки загрожує нашій свободі слова» [17]. У ній читачі можуть ознайомитися з багатьма прикладами культури скасування, публічного засудження різних американських політиків, бізнесменів, науковців за ті чи інші висловлювання, що викликали обурення у частини публіки і спричинили втрату роботи та репутації багатьох людей –

навіть за невдало вжиті окремі слова. Р. Пфістер також розглядає різні концепції, які мандрують зі США до німецького суспільно-політичного дискурсу, і які, на його думку, загрожують німецькій свободі слова. З іншої німецькомовної книги журналістів Петера Кьопфа та Зани Рамадані з самої назви можемо дізнатися про те, що ідеологічні тенденції зі США загрожують не лише свободі слова: «Воук: як моралізаторська меншина загрожує нашій демократії». Перше слово в назві книги написано великими літерами – WOKE. Етимологічно слово походить від минулого часу дієслова *to wake* у вжитку в афроамериканській розмовній англійській мові [12] та означає не просто людину, яка «прокинулася», а когось, хто дуже уважний і чутливий до різних проявів дискримінації – расової, гендерної, культурної тощо [19]. У своїй книзі П. Кьопф та З. Рамадані присвячують самий вступ розгляду питання про те, ким є ці «пробуджені», і в останньому абзаці наголошують на тому, що боротьбу проти сексизму, расизму та різних видів дискримінації розпочала не ця група, бо вона розпочалася багато десятиліть тому, однак вони «вірять у те, що мають наставити неусвідомлених (дослівно – «невігласів», нім. *Umwissende*) на правильних шлях – чи примусити на нього стати» [13, с. 9].

Ідеологічна боротьба у будь-які часи була напряму пов'язана з тим, як різні групи суспільства сприймали світ навколо себе, що також стосується і міжнародних відносин та їх теорій. П. Кьопф і З. Рамадані пишуть: «пробуджені (нім. *die Woken*) бачать світ сповненим насилля. Це насилля спрямоване проти різноманітних меншин, воно завдає шкоди своїм жертвам в найрізноманітніші способи і травматизує їх» [13, с. 10]. Відомий канадсько-американський лінгвіст і мислитель Стівен Пінкер у своїй обсяжній праці «Просвітництво сьогодні. Аргументи на користь розуму, науки та прогресу», український переклад якої вийшов 2019 р. (за рік після надання оригіналу 2018 р.) влучно розставляє акценти у самому вступі, в якому полемізує з похмурим сприйняттям сучасного світу як похмурого, занепаłego, небезпечного. «На подальших сторінках я покажу, що ця гнітюча оцінка стану світу хибна. І не лише трохи хибна – сильно хибна, відверто хибна, така-хибна-що-далі-вже-немає-куди» [5, с. 13], пише С. Пінкер. Окремий розділ його книжки присвячений питанню рівноправ'я. В ньому він доводить, що ситуація з рівними правами різних груп суттєво покращилася за останні десятиліття [5, с. 223-241].

До питання про те, чому у сучасні часи, які, на що слушно вказує С. Пінкер, людство в цілому живе набагато краще, ніж будь-коли до цього, але сприймає цей світ похмуро і безперспективно, можна знайти багато різних відповідей. Приміром популярний практикуючий шведський

психолог і психіатр Андерс Гансен підходить до цього питання з біологічно-еволюційних позицій, і навіть у назві своєї книжки, що вийшло книжкою 2021 р., ставить питання «чому ми почуваємося так погано, якщо живемо так добре?» [11]. У книжці А. Гансена наводиться багато аргументів на користь того, що сучасний стиль життя спричиняє ризики для здоров'я, проявом якого є стрес як еволюційно відпрацьована реакція на загрозу життя людини. Можна припустити, що агресивне невдоволення дискримінацією тієї чи іншої групи-меншини з боку представників культури *woke* також має свої психологічні пояснення і в якийсь спосіб вони продиктовані фізіологічними реакціями на виклики сучасного світу, і в цьому випадку публікації, подібні до праці А. Гансена, дають надію на те, що покращення якості життя пересічної людини, у тому числі й вирішення проблем психічного здоров'я, допоможе, так би мовити, розрядити обстановку. Тут, звісно, можна звернутися до сприйняття того, що відбувається, як свого роду шаленства чи безумства, про що згадувалося на початку статті. Однак якщо повернутися до ключової концепції псевдоморфози, то можна сказати, що можливі вирішення проблем ментального здоров'я підміняються ідеологізованою, політичною боротьбою, що впливає як на національну, так і на міжнародну політику.

Одним з проявів сучасного ідеологічних протистоянь і предметом багатьох гострих дискусій є *культура скасування* (англ. *cancel culture*). Провідний німецький філософ сучасності Юліан Ніда-Рюмелін пише у своїй книзі 2023 р., присвяченій саме цьому явищу, що воно як феномен як дуже давнім (нім. *ein uraltes Phänomen*), відомий в тій чи іншій формі і за давньогрецьких часів, і в Римській імперії, і в середньовіччі [15, с. 13]. Як і належить філософу, Ю. Ніда-Рюмелін розглядає філософські підвалини і сприйняття цього феномену крізь призму поглядів та вчень різних філософів, але найцікавіше те, що він пропонує як альтернативу до культури скасування. Запропоноване ним німецькомовне поняття неможливо передати чітким перекладом українською мовою двома словами, як в оригіналі – *die politische Urteilskraft* [15, с. 133]. Зі складовою, що стосується політики і перекладається як прикметник «політичний» особливих проблем немає, однак *Urteilskraft* складається з двох слів – *Urteil*, що може означати вирок у значенні судового рішення, судження в значенні якогось рішення, та *Kraft*, що означає і силу, міць, але також і спроможність та можливість щось зробити. Відповідно *Urteilskraft* може перекладатися як *спроможність робити судження*, до якого ми маємо ще додати *політична*. Наприкінці розділу, що присвячений цій альтернативі, Ю. Ніда-Рюмелін пише: «мені йдеться про збереження демократії як проекту просвітництва, про спротив тенден-

цій до її ерозії, а також про закладання ґрунту для її посилення (нім. *Wiedererstarcken*)» [15, с. 139]. Уже згаданий С. Пінкер також наголошує на важливості ідеалів просвітництва і їх збереження як засад сучасної демократії, в якій дозволені відкриті дискусії, обґрунтована критика, опертя на доказові практики тощо.

У цьому контексті, а також у розрізі засад міжнародної політики, варто звернутися до питання *політичної етики*. Німецький науковець Бернд Людвіг у дописі в словнику політичних термінів розпочинає визначення цього поняття так: «політична етика займається критеріями оцінки політичних порядків (*polity*), політичних програм (*policy*) та політичних процесів (*politics*), а також діями політичних акторів [14, с. 214]». Англomовні терміни в статті подані саме так – у дужках і курсивом. Критерії оцінки політичного порядку вочевидь можуть із часом змінюватися – зокрема і щодо розгляду питань нерівності та дискримінації. Зі зміною таких критеріїв можуть змінюватися політичні програми і політичні процеси, що проявлятиметься і в діях політичних акторів. У сучасні світі оцінка неспровокованої військової агресії чи нападу терористичних груп ми можемо спостерігати, як емоційні виступи груп, що їх німецькі журналісти П. Кьопф та З. Рамадані назвали «моралізаторською меншиною», широко обговорюються по всьому світі. Їх нашивають і «шаленими», «божевільними» і такими, що відірвані від реальності чи спрямовані на засудження жертви та підтримку агресора. Разом з тим, розуміння природи таких явищ в контексті глобальних процесів трансформації, переходу до нової епохи (нехай як вона називається, мета- чи постмодерної, чи перехід до постінформаційного суспільства), появи і заповнення прогалів у семантичній та ідеологічній структурі демократичного світу веде нас до феномену псевдоморфози. Ключове питання для міжнародної політики полягає в тому, чи справді результатом цих процесів буде збереження форми у вигляді демократичних інституцій на національному рівні та архітектури міжнародних відносин з її організаціями на міжнародному. Одним із очевидних вакуумів, що трагічним чином проявляється сьогодні, є *проблеми безпеки*. Повномасштабна неспровокована війна в Європі, дії терористичної організації Хамас в Ізраїлі та реакція на неї різних груп в країнах усталеної демократії вказують на те, що цей вакуум заповнюється ідеологічним протистоянням, що спроможний зруйнувати систему зсередини. Справедливо видається критика на адресу міжнародних організацій (у першу чергу – ООН та її Рада безпеки), які неспроможні не лише попереджувати конфлікти, але й дієво та вчасно на них реагувати. Станом на зараз можна припустити, що ми маємо справу з псевдоморфозою у тому розумінні, що

компоненти структури заміщуються ідеологічним протистоянням, однак питання полягає в тому, чи в результаті вдасться зберегти ключові засади того, що данські науковці називають демократією, заснованою на знанні, чи вдасться забезпечити важливий елемент демократичних практик – відкрити дискусію та доказове обговорення проблем на міжнародному рівні, якщо такі дискусію будуть присікатися культурою скасування, в якій активна моралізаторська меншість, апелюючи до емоцій і демонструючи своє неавдоволення, не дозволятиме змістовне й сутнісне обговорення проблем.

Радикальні ідеологічні протистояння і та дії woke-активістів та її прояви, зокрема у вигляді культури скасування, створюють свою особливу *екосистему*. Група дослідників з Данії підійшли до дослідження продукування та поширення фейкової інформації саме як екосистеми [10], що дозволяє розглянути цю значну проблему більш систематично та комплексно. Подібний підхід варто застосувати і до розгляду інших проблем: закриті «екосистеми», що становлять загрозу демократичним практикам на національному та міжнародному рівнях, можуть прогресувати до більшої сталості та відокремленості від зовнішнього середовища. Саме вони можуть стати тими елементами, що заповнюють порожнини ідеологічних структур, які ведуть до створення псевдоморфоз.

Висновки. Уперше вжитий О. Шпенглером термін «псевдоморфоза» по відношенню до взаємодії культур різного рівня розвитку і на позначення результатів такої взаємодії, можна модифікувати до більш ширшого застосування, взявши за основу його вихідне значення у мінералогії: не лише збереження форми при заповненні іншородною субстанцією, але й з особливою до тих складових структури, які зникають чи вихолощуються і на заміну яким приходять інші, непритаманній початковій структурі елементи. Культура скасування як заборона на дискусії та висловлювання протилежних точок зору заміщає собою свободу слова як наріжну складову демократичного суспільства. Екосистеми фейкових новин і мережі дезінформації руйнують, а потім заміщають собою механізми доказової політики, для ухвалення якої критично необхідно мати невикривлену, правдиву інформацію. Потужний політичний вплив «моралізаторських меншин», за влучним формулюванням П. Кьопфа та З. Рамадані, ведуть до посилення авторитарних тенденцій і, відповідно, до руйнування демократії. Вироблення стійкості до цих трендів потребує глибокого розуміння їх природи, а також готовності протидіяти та запобігати їх можливим негативним впливам. У контексті міжнародних відносин і зовнішньої політики різні активісти та їхні групи звучать гучніше, ніж багато міжнародних організацій, бо вакуум, який

виник у системі глобальної архітектури безпеки, також заповнюється. На процес створення таких псевдоморфоз можна подивитися з позицій переходу людства до нового, постінформаційного суспільства, однією з ознак якого, на думку сучасних філософів, що займаються темою мета- чи пост-постмодерну, є повернення до метанаративів.

Перспективи подальших досліджень.

Виклики переходу до постінформаційного суспільства, як на рівні окремих держав, так і на глобальному рівні, потребують на окрему увагу в контексті як оцінки сучасного стану, так і в розрізі прогнозування ризиків з метою їх запобі-

гання. Станом на зараз невідомо, як далеко може зайти культура скасування, але вже зараз спостерігається критична реакція представників інтелектуальних еліт європейських країн, праці деяких з яких були використані при написанні цієї статті. Відтак перспективними для подальших досліджень є відстеження трендів цих дискусій. В українських наукових публікаціях відчутна нестача критичного розгляду культури скасування, явища воукізму у США та його впливу по всьому світу, на що також варто звернути увагу як на важливий і перспективний напрям наукових розвідок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Александрова С. Бежанци и мигранти: влияние на фалшивите новини в медиите и възприятието на обществото. *Научни трудове на УНСС*. 3/2022. С. 159-166.
2. Брусилівська О., Филипенко А. Концепт «пост-правди» у політологічних студіях XXI століття / Міжнародні відносини та зовнішня політика в еру «пост-правди». Київ, Вадекс, 2018. С.12-32.
3. Гајић С. Проблеми српског културног идентитета. Нова српска политичка мисао. *Културна политика*. 16/2008. С. 133-143.
4. Лютий Т. Корабель шаленців. Нариси з культури несамовитості, глупоти і безрозсудства. Львів, Вид-во Старого Лева, 2017. 216 с.
5. Пінкер С. Просвітництво сьогодні. Аргументи на користь розуму, науки та прогресу. Київ, Наш формат, 2019.
6. Псевдоморфози. Інформаційно-освітня система «Геологічний словник: відкритий навчально-науковий веб-ресурс». <https://geodictionary.com.ua/node/3773>
7. Снайдер Т. Шлях до несвободи: Росія, Європа, Америка. Пер. з англ. Г. Герасим. Львів, Човен, 2020. 392 с.
8. Саттер Д. Доба безумства: занепад і кінець Радянського Союзу. Пер. з англ. Н. Комарової. Київ, Дух і Літера, 2017. 528 с.
9. Яковлев М.В., Купка О.В. Постінформаційне суспільство як концепт політологічних студій: виклики і перспективи концептуалізації для дослідження міжнародних відносин. Актуальні проблеми філософії та соціології. №42/2023. С. 178-185. DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v042.2023.30>
10. Bach D. et al. Whack-a-mole: En undersøgelse af falske nyheder og deres økosystemer. *Politik*. 21(1), 2018. S. 1-58 doi:10.7146/politik.v21i1.106144 fatcat:jz7f4i54sjf7liffitgd7e56pa
11. Hansen A. Depphjärnan: varför mår vi så dåligt när vi har det så bra. *Bonnier Fakta*, 2021. 218 s.
12. Kashana C. Word: Woke. *The Believer*. No. 123. February 2019. <https://web.archive.org/web/20220510164352/https://believermag.com/kashana-cauley-word-woke/>
13. Köpf P., Ramadani Z. WOKE – Wie eine moralisierende Minderheit unsere Demokratie bedroht. Köln, Quadriga, 2023. 286 s.
14. Ladwig B. Politische Ethik / Lexikon der Politik. Stuttgart, Philipp Reclam jun. GmbH, 2007. S. 214-216.
15. Nida-Rümelin J. «Cancel Culture» – Ende der Aufklärung? Ein Plädoyer für eigenständiges Denken. Piper, 2023. 186 s.
16. Pedersen D. B. et al. *Information og misinformation i politiske beslutningsprocesser*. *Politik*. 2018;21(1):8-23.
17. Pfister R. Ein falsches Wort. Wie eine neue linke Ideologie aus Amerika unsere Meinungsfreiheit bedroht. Penguin Verlag, 2023. 256 s.
18. Rethans J. Digital Ecosystems And Pseudomorphosis. *Forbes*. July 28, 2017. <https://www.forbes.com/sites/forbestechcouncil/2017/07/28/digital-ecosystems-and-pseudomorphosis/?sh=4104041c314c>
19. Romano A. A history of wokeness *Vox*. October 9, 2020. <https://www.vox.com/culture/21437879/stay-woke-wokeness-history-origin-evolution-controversy>
20. Somers W. Pseudomorphosis of Sovereign Taiwan after the Historical Republic of China (1912–1949). *The State of Taiwan. From International Law to Geopolitics*. Brill, 2023. P. 741–767. doi.org/10.1163/9789004538153_016
21. Spengler O. Der Untergang des Abendlandes. Umriss einer Morphologie der Weltgeschichte (2 Bde.). Deutscher Taschenbuch Verlag, 1972.
22. Vermeulen T., van der Akker R. Notes on Metamodernism. *Journal of Aesthetics & Culture*. 2010. Vol. 2, № 1. P. 1–14. URL: <https://doi.org/10.3402/jac.v2i0.5677>